

ללומדי הדף היומי - עיקרי הסוגיא דמסכת שבת נז - סד

סיכום תמציתי לסוגיית איסור פרועת ראש וגדרי פאה נכרית

בס"ד

המשנה בדף נז'. אומרת: במה אשה יוצאה ובמה אינה יוצאה לא תצא אשה לא בחוטי צמר ולא בחוטי פשתן ולא ברצועות שבראשה ולא בטוטפת ולא בסרביטין בזמן שאינן תפורים ולא בכבול לרה"ר.

מבואר ברש"י שאין הנידון בדין משוי של איסור הוצאה, אלא מדובר בתכשיטין שמדינתא היו צריכין להיות מותרים כמלבוש, אלא שגזרו חכמים שלא לצאת בהן מפני החשש שמא תשלוף כדי להראות לחברתה ותבוא לטלטל ד' אמות ברה"ר.

אמנם כל הנידון הוא רק כאשר יש חשש שתשלוף, אבל בדברים שאשה לא מורידה ברחוב, בהם לא גזרו ומותר לצאת. ולכן בטוטפת וסרביטין רק אם אינם תפורים לשבכה אסור לצאת, אבל בתפורים מותר לצאת, כיון שאינה נוטלת השבכה מראשה, שלא יתגלה שער.

ומדוע אסור לצאת בחוטי צמר וחוטי פשתן, הרי בהם היא קולעת את שער ושוב אין חשש, שהרי אשה לא מגלה שער ברה"ר? מבואר בגמ' שבאלו יש חשש אחר שמא יזדמן לה טבילה של מצוה ומפני החציצה תורידם, ותבוא לטלטלם לביתה.

המשנה בדף סד: מונה במה מותר לצאת: יוצאה אשה בחוטי שיער בין משלה בין משל חברתה בין משל בהמה ובטוטפת ובסרביטין בזמן שהן תפורים והמשנה מוסיפה שיוצאת בכבול ובפאה נכרית לחצר.

ומבואר בגמ' שבחוטי שיער אין את החשש הנ"ל של טבילה, מפני שהם אינם חוצצין בפני המים כיון שאינם מתהדקין על גבי שיער.

למדנו עד כה שלמרות שאסור לצאת בכבול לרה"ר, מ"מ לחצר התירו וכן התירו גם פאה נכרית לחצר. שלא כשאר התכשיטין שנאסרו גם בחצר. ומאי שנא הני? אמר עולא כדי שלא תתגנה על בעלה. רש"י: כדי שלא תתגנה התירו לה קצת קישוטים הנאים. אבל שאר הקישוטים נאסרו שמא תשכח ותצא ותשלוף ותטלטל.

מהו כבול? כיפה של צמר. וחיישינן דילמא שלפא ומחויא למרות היותו מתחת השבכה. כי חששו שהיא תתאמץ ותשלוף את הכיפה בלי לגלות את שער.

ומהי פאה נכרית? רש"י: קליעת שיער תלושה וצוברתה על שער עס קליעתה שתראה בעלת שיער. ובמס' ערכין (דף טז:) הוסיף: פאה משיער אשה אחרת קשורה לשערה דרגילות היו נשים כששערן מועט לקשור שיער נשים נכריות לשערן והוא פאה נכרית. וכך מבואר בראשונים נוספים. (ריטב"א רשב"א ר"ן רמב"ם תוס' ר"ד מאירי ושנת אליהו להגרי"א) וגם ר' עובדיה מברטנורא כותב: אשה שאין לה רוב שיער לוקחת שיער נשים אחרות ומשימה בראשה ונראה כאילו הוא שער.

לסיכום: כבול פאה נכרית הותר בחצר, כי לא רצו חכמים להפסיד לה קישוט זה כדי שלא תתגנה על בעלה. ואע"פ שהכבול תחת השבכה ובגלל זה חששו שתשלוף ברה"ר בלי לגלות את השיער, וא"כ מה ההתקשטות כשהיא מכוסה? אלא שהשבכה היתה בשימוש רק ברחוב ששם מדין צניעות היא מכסה את ראשה אבל בביתה שמעיקר הדין היא מותרת בגילוי ראש שם יכלה להתקשט בה כרצונה.

כמו"כ מביאורי כל הראשונים רואים שבפאה נכרית התקשטו רק נשים שהיה להן מום בשיער ראשן כדי שלא להתגנות בפני בעליהן, והיו לוקחות שיער של נשים אחרות ומכסות בו את המום, אבל שאר נשים שהיה להן שיער בריא נאה ומרובה לא השתמשו בה כיון שהפאה אז לא שימשה ככיסוי ראש אלא להיפך שימשה כתחליף לשיער לאלו שהתביישו בשיער עצמן. ולכן הרמב"ם בהלכות שבת פרק יט' כותב ולא בפאה של שיער שמנחת על ראשה כדי שתראה בעלת שיער הרבה. וכן בפ"י המשניות כתב שהיו מדביקות שיער נאה והרבה. "נאה" לנשים ששערן לא היה נאה ו"הרבה" לאלו ששערן לא היה מרובה. וכן רבינו חננאל בדף נ. כותב פאה נכרית והוא שיער שעושה בכיפה והקרח נותנן בראשו.

הרשב"א מוסיף בנותן טעם שהסיבה שחכמים דאגו שלא תתגנה על בעלה דוקא בבי' דברים אלו, מכיון שאין אשה מקשטת עצמה בהן אלא כשהיא קרחת מפאת ראשה. וגם הריטב"א כנ"ל ומוסיף וזה ששנה אותה בהדי פאה נכרית, לפי שכולן מטעם אחד הן משום שאין אשה נותנת דבר תחת השבכה אלא מפני מום שבתוכה והיא צריכה את אלו כדי לסלק גנותה.

חשוב לציין שבביאור המציאותי של חוטי שיער מבואר בראשונים שזה או שיער תלוש כדי לתת נפח לקליעותיה או חוטים שבהם היא קושרת את

הקליעה, ובפירוש המשניות להרמב"ם משמע שהם היו קשורים סביב הראש והמצח בקשר מהודק וכנראה שהמטרה בהם היתה להחזיק את השבכה שלא תיפול וכדו' ובריטב"א מבואר במפורש שכל החוטים אינם תכשיט והחששות בהם זה רק ענין של טבילה וכנ"ל.

ועתה ניגש ללמוד וללבן את דברי השלטי גבורים הידוע והמפורסם בענין היתר פאה נכרית. נביא את הקושיות שהקשו עליו במשך השנים ונסה לראות את הישוב שהתפרסם בשנים האחרונות על דבריו.

זו"ל: יראה מזה להביא ראייה וסמך לנשים היוצאות בכסוי שערות שלהן כשהן נושאות שערות חברותיהן שקורין קרינאל"ו בלע"ז, מההיא דשנינו פרק במה אשה יוצאה דף סד שהאשה יוצאה בפאה נכרית בשבת וכו' יעוי"ש ושם מדובר באשה נושאה משום שהטעם שהתירו הוא שלא תתגנה על בעלה וכן איסור שיער באשה ערוה שייך רק בשיער הדבוק לבשרה ממש אבל שיער המכסה שער אין כאן משום שיער באשה ערוה וגם לא משום פרועת ראש. והוא שואל מהגמרא בערכין שם רואים שפאה המחוברת לשערה היא כגופה ממש? והוא עונה שמכיון שרואים שאותן הצדקניות של עיר הנדחת השתמשו בזה א"כ מוכח שמותר. ואז הוא שולל את האפשרות שהפאה היתה מכוסה מתוך סברא שא"כ מאי אהני ההוא קישוט. ע"כ.

על שיטתו זו ועל עצם ההבנה בדבריו הוקשו קושיות רבות ע"י אחרונים רבים מהם הבאר שבע. היעב"ץ. החתם סופר מהרי"ל דיסקין. הרב אלפנדי ועוד ונביא חלק מהם.

א. אדרבא ממשנתנו מוכח שהפאה היתה מכוסה ברה"ר מתחת לשבכה שהרי חששו שהיא תשלוף אותה בלי לגלות את שערותיה? וכן ראינו בראשונים לעיל שהשוו את פאה נכרית לכבול ששניהם מתחת לשבכה. וכן מבואר להדיא בתוס' ר"י הזקן שכותב "דהא והא תחת לשבכה" וכן הגר"א בשנות אליהו כותב שנותנת מתחת לצעיף, ובגלל זה יש אפשרות לשלוף ולהראות מבלי לגלות את השיער. אך אם נאמר שהפאה מגולה ברחוב א"כ מה כל החשש, הרי שום אשה לא תגלה את שער, וא"כ מנין למד השלטי גיבורים להדיא היתר לפאה נכרית מגולה?

ב. מה הביאור בדבריו ומשמע להדיא שמותרות וכו' ולכאוי איפה משמע להדיא שמותר לצאת בפאה נכרית מגולה לרה"ר, הרי המשנה רק באה לחדש שמותר לצאת בה לחצר למרות שבשאר הקישוטים אסרו אפי' לחצר, אבל מהיכן מוכח להדיא שבימות החול יצאו בפאה מגולה לרה"ר?

ג. כל ההוכחה שהפאה היתה מגולה ולא מכוסה בנויה על הסברא מאי אהני ההוא קישוט, פי' לא יתכן שהפאה מכוסה בשבכה כיון שמה מועיל קישוט מכוסה. ולכאוי פלא גדול, שהרי הגמרא כאן בסוגיא אומרת שהתירו באופן חריג כבול ופאה נכרית בחצר כדי שלא תתגנה על בעלה, ואם כן גם אם נאמר שהפאה מכוסה ברשות הרבים עדיין אהני ההוא קישוט לחצר? ובפרט שהרי בכבול מפורש בגמ' שחששו שתשלוף מתחת השבכה וחכמים השאירו קישוט זה כדי שלא תתגנה על בעלה וא"כ אנו רואים שיש קישוט מכוסה. מכיון שאמנם כשהיתה בחוץ היתה מכוסה בשבכה אבל כאשר היתה מגיעה לביתה היתה פושטת את אותה שבכה ונמצאת מקושטת בביתה לבעלה שלא יראה אותה במומה כנ"ל וא"כ נפל הבנין כולו !!!

ד. הרי מבואר מכל הראשונים שהפאה שימשה רק למטרת כיסוי מומים לבעלות מום כדי להראות בעלות שיער. וא"כ לא יתכן שרוב הנשים כיסו את ראשן בשבכה, ואותן בעלות מום יצאו לרה"ר בפאה מגולה? ובפרט שלא יעלה על הדעת שאשה תפרסם לכל על עובדת היותה בעלת מום כאשר יש באפשרותה לכסותו ולנהוג כשאר הנשים?!! וכן להיפך, אם באמת פי"י יכולה לשמש ככיסוי ראש ברה"ר מדוע הראשונים בבואם לבאר את המושג פאה נכרית הם אומרים שאשה שאין לה רוב שיער השתמשה בפאה, מדוע הם לא כותבים בפשטות מה שהיום תענה כל ילדה כאשר ישאלו אותה מהי פאה נכרית היא תענה כשנערה מתחתנת היא צריכה לכסות את הראש ולכן היא שמה פאה ?

ה. איזה לימוד הוציא השלטי גיבורים מהגמרא בערכין מכך שאותן צדקניות הלכו בפאה נכרית, הרי לא מוזכר שם כלל שהן יצאו עם זה לרה"ר, וא"כ הקושיא שהוא שאל על עצמו חוזרת למקומה שמשם משמע שפאה כגוף ממש???

ו. השלה"ג בדבריו מתייחס לבי' סוגיות א. לסוגיית שיער באשה ערוה שזהו דין דרבנן הנלמד מהפסוק

שערך כעדר העיזים ועניינו שאסור לומר דברים שבקדושה מול שיער אשה כמו שאר הגוף. ב. לסוגית פרועת ראש שזהו דין דאורייתא הנלמד מהפסוק ופרע את ראש האשה וענינו שאסור לאשה לצאת לשוק בראש מגולה. והשאלה הגדולה היא מדוע הוא טורח להגיש בהתחלה וגם להוכיח בסוף מכמה מקומות שאין בפאה דין שיער באשה ערוה ודין פרועת ראש, והלא אם היו לו ראיות שאין בפאה גלויה ברה"ר איסור פרועת ראש, מספיק היה שיחדש שמותר לצאת בה וממילא הדבר פשוט כביעתא בכוחא לכל בר בי רב דחד יומא שכל דבר שמותר לצאת בו בגלוי לרשות הרבים ודאי שאין בו את ענין שיער באשה ערוה ששייך רק בדברים שצריך לכסותם וא"כ מה האי דקמן ??? ובפרט קשה שהוא מקדים את הערוה לפרועת ראש בו בזמן שזה דאורייתא וערוה היא רק דין דרבנן?

ז. הרמ"א בסי' עה' פוסק את השלה"ג וכותב וכ"ש שיער נכרית אפי' דרכה לכסות. ולכאוי זה פלא שהרי אם הרמ"א מדבר על נשים שכן דרכן לכסות, א"כ נפל כל ההיתר, שהרי ההיתר מבוסס על כך שלא יתכן שהפאה מכוסה כי "מאי אחני הוא קישוט", ואם הרמ"א מבין שיש כאלו שכן מכסות, הרי נפל ההיתר לבירא עמיקתא ואיך הוא פוסק אותו להלכה? הרי חוזרת קושיית השי"ג למקומה שמא הפאה המזכרת בשי"ס מדובר במכוסה ???

ח. הלא במס' כתובות בסוגיית כיסוי הראש יש כמה דרגות של כיסוי בהתאם לציאה, חלקם מדת משה וחלקם מדת יהודית. בית חצר. מבוי. ורה"ר. ויש חילוק בין מקום שהרבים בוקעים בו למקום שאינם בוקעים ולפי כמות העוברים ושבים כך משתנה רמת הכיסוי יעו"ש. וא"כ מדוע השלטי גבורים בבואו לחדש שאפשר לצאת בפאה אפילו לרה"ר, לא הוסיף את המילה "רשות הרבים" והלא זה עיקר החידוש ???

ט. בשו"ת חסד לאברהם להגאון רבי אברהם תאומים (תלמידו של הגאון מליסא) (מהד"ת אה"צ סי' פז) כותב על פאה נכרית: לפעד"נ שיש בזה איסור דאורייתא כיון דעיקר האיסור משום פריצות שהיא מתנאית לבני אדם מה לי שיער עצמן או שיער נכרית וכי' הואיל וקישוט זה אסרה תורה וכי' ע"ש. ולכאוי בשלמא על דין שיער באשה ערוה ביאר השלה"ג שאינו שייך אלא במחובר לבשרה. אך את דין פרועת ראש הוא לא טרח ליישב מסברא אפי' במילה אחת. ולכאוי מה יענה על טענת החסד לאברהם שהואיל וקישוט זה אסרה תורה א"כ מה לי שיער עצמן מה לי שיער תלוש

והלא שניהם גורמים את אותו הענין שבשבילו מכסה האשה את ראשה?

י. מדוע בבוא הרמ"א לפסוק דין זה להלכה לא פסק זאת באבן העזר שזהו המקום ששם היה צריך לפסוק את ענין הפאה ובמקום זה הביאו בהלכות קריאת שמע בלבד, וכך גם בחיבורו על הטור לא הביאו אלא רק בקריאת שמע ובהלכות שבת בהיתר יציאה לחצר? ועוד יותר קשה מדוע במקומות שכן הביא את דברי השלה"ג לא כתב מילה אחת על היתר יציאה לרשות הרבים אלא רק שאין בפאה איסור שיער באשה ערוה שזהו הנידון הדרבנן, ואילו את ההיתר יציאה לרשות הרבים שזהו נידון של דאורייתא השמיט והתעלם לחלוטין?

יא. לשלטי גיבורים יש מקום נוסף שבו הוא מצייץ ראה וסמך לפאה נכרית וזהו הגמ' בניזיר כח האומרת שבעל לא יכול להפר נזירות אשתו את בטענה של אי אפשי באשה מגולחת, מכיון שיש פיתרון של פאה נכרית. ולכאוי זה פלא אם באמת הראיה היא כפשוטו מזה שמוזכר שם פאה נכרית, הרי שם הפאה מגיעה כתחליף לשיער הטבעי שהיה עד התגלחת והוא הרי בודאי היה מכוסה ברה"ר ומגולה רק בתוך הבית, וא"כ מנין לנו שהפאה כן מגולה ברה"ר? ואדרבא מהגמרא שם מוכח את ההיפך, שהרי אם הו"ל לא נותנים לבעל את האפשרות להפר נזירות אשתו למרות התגלחת רק בגלל שאפשר בפ"נ, מוכח מזה שהפאה אינה גורעת מהבעל את מה שהשיער אמור לתת, וזה עצמו סיבה לחייב לכסותה ברשות הרבים כמו השיער?

יב. בגמ' בנדרים מבואר: הנודר משחורי הראש מותר בנשים. פי' אדם שנדר הנאה מכל מי שראשו שחור מותר בנשים שאין נקראין שחורי הראש אלא אנשים. מאי טעמא, אנשים זימנין דמיכסו רישייהו וזימנין דמגלו רישייהו, אבל נשים לעולם מיכסו. ופרש"י שאינם שחורי הראש, ועטופות כל שעה בלבנים. ולכאוי אם השלה"ג למד במשנה בשבת שנשים יצאו לרה"ר בפ"נ מגולה, א"כ מדוע המשנה אומרת שהנשים עטופות בלבנים ואינם שחורי הראש והרי ישנם המכסות ראשן בפאה נכרית מגולה???

הקדמה למהלך חדש בדברי השלה"ג

כדי ליישב בטוב טעם ודעת את דבריו של הגאון בעל השלטי גיבורים עלינו ללמוד את גדרי מצוות כיסוי ראש מדאורייתא ואת גדריה וחוביה מדרבנן מדת יהודית ואז נוכל להבין ולנסות לרדת לעומק דבריו בע"ה.

המשנה במסכת כתובות בדף עב אומרת ואלו יוצאות שלא בכתובה, העוברת על דת משה ויהודית, ואיזו

היא דת משה? מאכילתו שאינו מעושר וכו' ואיזוהי דת יהודית? יוצאה וראשה פרוע, וטוה בשוק, ומדברת עם כל אדם וכו'.

פירוש: יש נשים שהבעל יכול לגרשן מבלי לשלם להן את כתובתן אם הן עוברות על מס' דברים ואפי' על אחד מהם. חלקם מוגדרים בתואר של "דת משה" כיון שהם כתובים בתורה במפורש. וחלקם מוגדרים בתואר של "דת יהודית" שזהו מנהגי צניעות שנהגו בהם בנות ישראל אע"פ שאינם מפורשים בתורה.

ומכיון שהמשנה מביאה בדת יהודית את יוצאה וראשה פרוע, שואלת הגמ' והלא דין זה נלמד מהפסוק ופרע את ראש האשה, שזהו מעונשי הסוטה שפרועים את ראשה, ומוזה למדו שבנות ישראל לא יוצאות פרועות ראש? ומתרתת הגמ' שאמנם לומדים איסור פרועת ראש אך לא רואים משם שחייב להיות כיסוי מוחלט ללא חורים. ומכיון שהמשנה מדברת על אשה היוצאת ב"קלתה" דהיינו כיסוי עם נקבים לכן המשנה לא קוראת לזה עוברת על דת משה.

למעשה הגמ' אומרת שיש מקום שכן מותר לצאת עם כיסוי שכזה ויש מקום שמעיקר הדין אין חיוב בכלל לכסות את הראש. (לפני שקבלו על עצמם את חומרת הזוהר ולפני שהתפרסם גודל שכרה של קמחית על צניעותה המיוחדת) **בביתא** מותרת פרועת ראש. **בחצר** לרוב הראשונים מותרת פרועת ראש ממש. **מחצר לחצר דרך מבני** כשעוברת במרוצה מספיק קלתה ולא חייבת בכיסוי מוחלט. אבל אם יצאה מחצר זו וקודם שתכנס לחצר אחרת מסבבת המבוי אז חייבת בכיסוי שלם. וברי"ף מובא מהירושלמי שיש חצר שהיא כמבוי ויש מבוי שהוא כחצר. מבוי שאין הרבים בוקעים בו דינו כחצר. וחצר שהרבים בוקעים בה דינה כמבוי. וכן מבואר גם בריטב"א שהחצר המדוברת זו חצר שאין שם רואים.

במאמר המוסגר נלגיש שהסיבה שצנות ישראל הכשורת כן מכסות את ראשן גם ציבור נוצעת משלש סיבות אחרות אך לא מהטעם העיקרי של איסור פרועת ראש. א. מטעם חומרת הזהרה. ב. מטעם לניעות לקמחית הנוהגת גם בחלרי חללים מהטעם שמו"ח כל הארץ כבודו. ג. מטעם שיער צאקה ערוה. שכן אם תלך צייתה גילוי ראשה צולחי תכשיל את בעלה וזני ציתה צלמית דברים שצדקושה כנגד הערוה עשרות ומאות פעמים צמהלך חייה. אבל אנהנו כעת עוסקים צסוגיית איסור פרועת הראש שטעמו הוא משום פריעותה לגברי צלצל.

כמו כן; מסוגיא זו לומדים צביור צלמאות כיסוי הראש אינה חוק ללא טעם אלא דרישת התורה להתנהג בצניעות למען לא יכשלו צה בני אדם ולכן הבינו חז"ל

צטעמא דקרא שץ גדרי חיוב צסוגים צין רה"ר למצוי ולחצר והכל תלוי עד כמה מצויים צס בני אדם וזו הסיבה שצצביל ענין זה עלולה להפסיד כתובתה מצל"כ צצאר עצינות כצכילה ציום הכיפורים וכו' צצעצורס אינה מפסידה כתובתה, מפני שהכתובה הינה התחייבות של האיש צצבור התחייבותה לצית כדת משה, וכל מעשה הסותר להתחייבות זו גורם לה לצלר את כתובתה מצל"כ צצאר עצינות. וכך כותב המאורי: לא סוף דבר ציניתה תחת בעלה צצלידה כתובתה, אלא אף העוברת על דת משה ויהודית, ודת משה נאמר על מצות הכתובות צצורה או הרמזות צה, ודת יהודית הוא נאמר על מנהגים הנהוגים צצקה מצל צניעות להיות צנות יצראל יחירות צצמת צניעות על כל צצאר צסים.

וכן לצון הרמזים: עוברת על דת משה או על דת יהודית וכן זאת צעשתה דבר מצוער אין כופין את הבעל להוציא אלא אם רצה לא יוציא. ואף על פי צלא הוציא אין להן כתובה שהכתובה תקנת חכמים היא כדי צלא תהא קלה צעינו להוציאה. ולא הקפידו אלא על צנות יצראל הצנועות אבל אלו הפרעות אין להן תקנה [וזו] אלא תהא קלה צעינו להוציאה: (אישות - פרק כד טז)

וכן צצרותם הדצן צאלה י' וז"ל: וצע"ג דצללו הכי יץ חילוק צין גילוי ראש דהתם להכח לצמרינן התם דצחצר הצקה אינה צריכה צום כיסוי וגילוי הראש לענין צרכה קפידה אפי' צצית, יץ לומר דולחי איסור גילוי הראש דהתם אינו אלא משום פריעות לגברי, והיכל דלא צכיתח רבים כגון צחצר אין קפידה אבל איסור גילוי הראש דהכל וכו' עיי"ץ וכפי שהטיב לצטל צכפר מעלות המדות (לפני 700 צנה) וז"ל: שכן צערות הצקה הן פריעות וערוה ומרגילין את האדם להרהור ותאוה (פרק ט') ולפי המודל הזה של פריעותה לגברי מדלו חז"ל את גדרי החיוב צכל מקום.

וזו גם הסיבה צאין צכל התרי"ג מצות מורה כזו צנקרחת כיסוי ראש מכיון צצלמת אין על הצקה מצלורייתח צום מורה לכסות את הראש כענין צפני עצמו, אלא אם הצקה צריכה לצלח מציתה מתעוררת צעיה הצשיער צלה גורם לפריעות לגברי ועליה לפתור צעיה זו ע"י צצכסה את צערות ראשה, מצלורייתח לפחות צקלתה וצנות יצראל נהגו לכסות צכיסוי צלם, אך לולי צעיה זו, לא היה צייך צה מורה צכזו כיון שהתורה לא צסרה את השיער אלא צסרה את הפריעות.

וצצביל להמחיש ענין זה נאמר שלו יצוייר שהיה אשה צלא יצאה מעולם ועד עולם מצתלי ציתה לא צייך לומר עליה צצופ"א צצטלה מצות עשה של כיסוי ראש, כיון צצלרצבא היא מעולם לא נכנסה לצעיה זו של פריעות לגברי כדי לחפש פתרונות.

ומהטעם הזה של פריעות לגברי מובן מדוע האיסור קיים דוקא צצשת איש ולא צצתולה, כי הצתולה מותרת לכל העולם,

ובנוסף הבינו חכמים קלון התורה שתרצה יפה כדי שתוכל להתחנך כדברי הגמרא בתענית יג: שאפי' בימי האבל על אציה מותר לנערה שהביאה כבר ב' שערות להתקטט בכיחול ופרקוס שערותיה לפי שעומדת על פירקה ורואיה לינשא ומכיון שהיופי והתואר תלוי מאד בשיער לא לתת התורה להפסיקה להסתיר את עיקר יופייה ותוארה. ובנוסף לכל אלו יש לה יתרון נוסף שנתחילה משמין אותה מה שאין כן בלשכת איש שמתואר לכסות את שערות מפני ששערה מייפה אותה ומושך את הלב (עיין בטור בפירושו הארוך לפדפת כי תלך על הפסוק וגלחה את ראשה) והתורה אסרה את יופייה של הנשואה על כל העולם. ובנוסף לכך עמם העובדה שהיא אסורה לכולם היא עצמה מגבירה את המכשלה כמבואר בגמ' בעבודה זרה כ. שאלת איש אפי' מכווערת עיניו וצופו נדרים לענין מיס גזבים ימתקו. ולכן מחוייבת בלתינועו ז.

ובדומה לזה מלאנו בליסור יחוד שהוא הגורם הגדול לליסורי עריות וכמבואר בלשון הרמב"ם (פכ"ב הל' איסור' ב הל' יח-כ) אמרו חכמים גזל ועריות נפשו של אדם מתחילה להן ומחמתן וכו' לפיכך ראוי לו לאדם לכוף יצרו בדבר זה, ולהרגיל עצמו בקדושה יתירה, ובמחשבה טהורה, ובלעה נכונה כדי להגלל מהן ויזהר מן היחוד שהוא הגורם הגדול. ולמרות שהוא הגורם הגדול מן התורה איסור זה נוהג בלשכת איש בלדל מלוחס סיבות הג"ל.

עד כה שיטת הבבלי, אבל שיטת הירושלמי שאם יוצאת בראש פרוע לחצר מפסידה כתובתה, ונקראת עוברת על דת יהודית. ואמנם לא חייבת בכיסוי שלם אלא מספיק קלתה (ובלשון הירושלמי = קפליטין) אבל למבוי גם זה נקרא יוצאת וראשה פרוע וחייבת בכיסוי שלם.

לסיכום: נחלקו הבבלי והירושלמי מהם גדרי החיוב בחצר, לדעת הבבלי לגמרי, ולדעת הירושלמי בחצר עליה לכסות לכה"פ בקלתה מדת יהודית ואם יוצאת בפרוע ראש מפסידה כתובתה. וכך מבאר הירושלמי מדוע "יוצאה וראשה פרוע" שייך ל"דת יהודית" מכיון שה"יוצאה" של המשנה עוסק ביציאה לחצר ולא לרשות הרבים, ובחצר החיוב הוא מדת יהודית ולא מדת משה.

ועתה נביא את שיטות ראשונים שלמדו את הבבלי בדרך שונה.

הטור בהלכות כתובות קטו-ד' מביא כך: ואילו היא דת יהודית יוצאה וראשה פרוע אפי' אין פרוע לגמרי אלא קלתה בראשה כיון שאינה מכוסה בצעיף תצא. ודוקא שיוצאה כן ברשות הרבים וכו', אבל במבוי שאינו מפולש וחצר שאין הרבים בוקעים בו לא תצא ע"כ.

בבית יוסף תמה על הטור מדוע משתמש בביטוי "לא תצא" שמשמעותו שלמרות שזה דבר שאינו הגון, אינו צריך לגרשה בשביל זה, והרי בחצר אפי' פרועת ראש ממש מותר? והוא נשאר בצ"ע על הטור.

הדרכי משה מתרץ את קושיית הבית יוסף כך: שבאמת גם הטור מודה שמותר לצאת לחצר בפרוע ראש וכל האיסור הוא דוקא בשוק, ואולם הטור כתב לשון כזו של "לא תצא" כדי ללמדנו דצינועות מיהא הוי ששום אשה לא תראה שערות כלל אפי' בבית, וכמו שמצינו במעשה דקמיחית שזכתה משום זה שיצאו ממנה כהנים גדולים.

ואולם הב"ח מבאר בדרך אחרת את דברי הטור: שבאמת דעת הטור **שפרועת ראש לגמרי אסור אפי' בחצר**, ואם יצאה מחצר לחצר דרך מבוי בקלתה אכן דבר שאינו הגון הוא אך אינו צריך לגרשה, אבל קלתה בחצר עצמה דבר הגון הוא. ולפי זה הוא לומד את הגמ' בדרך שונה וכך גם את דעת הרמב"ם והערות. והוא מסיים במילים האלו: והכי נהוג בכל גבול ישראל דאפי' בפני אנשי ביתה אינה שרויה פרועת ראש בלא מטפחת וכפה בראשה ודלא כפירוש רש"י ותוספות והר"ן עכ"ל.

לסיכום: הב"ח מבין בדעת הטור שגם הבבלי מסכים שיש איסור להיות בחצר בפרוע ראש לגמרי.

השו"ע באבן העזר קטו-ד' כותב כך: יוצאת לשוק או למבוי מפולש או בחצר שהרבים בוקעים בו וראשה פרוע וכו' תצא בלא כתובה. אך הוא משמיט את המשך דברי הטור שבחצר שאין הרבים בוקעים בו "לא תצא" כיון שהוא סובר שבחצר שאין הרבים בוקעים בו מותר לכתחילה לצאת בפרוע ראש כדעת רוב הראשונים.

הבית שמואל בס"ק ט' מסכם כך: ברשות הרבים וראשה פרוע לגמרי הוי דת משה. ואם ראשה מכוסה בקלתה הוי דת יהודית. ובחצר שאין רבים בוקעים לפרש"י ותוספות ליכא איסור אפי' פרוע לגמרי. **אבל בסמ"ג הביא ירושלמי אפי' בחצר יש איסור אם ראשה פרוע לגמרי וכו' בשלטי גיבורים** ואפשר לענין כתובה קיי"ל כסוגיא שלנו **מיהו לענין איסור יש לומר אף סוגיא שלנו סבירא ליה דאסור**. וגם בסימן כא' מביא הבית שמואל במילים קצרות כך: **ושם כתבתי בשם הסמ"ג והש"ג דאסור אפי' בחצר**.

עד כאן דברי ההקדמה.

ועתה ניגש ליישב את שיטת השלטי גיבורים. שבאמת יתכן לומר ויש לכך הוכחות רבות כדלהלן שכל דבריו

בהיתר פאה נכרית נסוב אך ורק על יציאה לחצר בלבד ולא על רשות הרבים, משום שרק בחצר ששם כיסוי הראש איננו מן התורה אלא מדת יהודית וכדעת הירושלמי ולחלק מהראשונים גם דעת הבבלי **וכן שיטת השלה"ג עצמו**, ומכיון שכל החיוב הוא מכח מנהג של דת יהודית על זה יצא השלה"ג לברר ולהביא ראיות מהש"ס כיצד נהגו בעת יציאתן לחצר, אך ברשות הרבים ששם החיוב הוא מן התורה מטעם פריצות דגברי על זאת לא דן השלה"ג להתיר כלל וכלל.

לפני שנביא הוכחות מוחצות למהלך זה נדגיש:

שורש מהלך זה רמוז בדבריו של בעל החוות יאיר בספרו מקור חיים בהלכות קריאת שמע סימן עה שם כותב הרמ"א "וכ"ש פאה נכרית". על זה הוא כותב: גם בספר מוסף הערוך ערך קפליטין מיייתי ירושלמי דמותר עכ"ל. ובספר הערוך כתוב: היוצאה בקפליטין שלה אין בה משום ראשה פרוע, פירוש בלשון רומי שיער ותלתלים ופיאה נכרית ע"כ. ובירושלמי זה כתוב: הדא דתימא לחצר אבל למבוי יש בה משום יוצאה וראשה פרוע. א"כ רואים מפורש שהערוך למד שקפליטין זה פאה נכרית, ורק בחצר אין בה משום פרוע ראש, אבל במבוי יש בה משום פרוע ראש, והחוות יאיר מביא את הירושלמי הזה כסיוע לדברי הרמ"א, על כרחך שהרמ"א ודאי לא בא לדון על פאה נכרית ברשות הרבים.

מילים יותר מפורשות מזה יש בספר פני יצחק להגאון רי"מ אבואלעפיא זצ"ל שכותב: נראה לי לומר דגם הרב שלה"ג גופיה לא התיר להן אלא מחצר לחצר שאין רבים בוקעים בו. ובדרך רשות הרבים או השוק הן מכוסות בצעיף כנז"ל, ומ"ש בסוף דבריו אלא פשיטא שהולכות בשערות מגולות, על כרחך לא שהולכות בהם לרשות הרבים ולשוק, **אלא דוקא בחצר שלהן**, ומחצר לחצר ובדרך הם מכוסות בצעיף וכו' עיי"ש.

ובאמת שמהלך זה מוכרח בודאות גמורה בדברי השלטי הגיבורים מכח עצם היותו מיישב את כל הקושיות וההערות שהבאנו לעיל ונבאר את הדברים אחד לאחד. וכן נבאר מדוע כל החולקים עליו לא למדו כמו מהלך זה. ונבאר את הדברים.

א. השלטי גיבורים אומר: "יראה מזה להביא ראיה וסמך לנשים היוצאות בכסוי שערות שלהן כשהן נשואות" במילים אלו מוכח שהשלה"ג לא מדבר על כל הנשים מכיון שכל ילד וילדה יודעים שאשה נשואה מכסה את הראש כמו שהיא שומרת שבת ואוכלת כשר ולא לובשת שעטנז, אלא פה הוא מדבר לנשים

מסויימות שנהגות כשיטתו וכדעת הסמ"ג שצריכה לכסות ראשה גם ביציאה לחצר ולא רק בשוק, ולקבוצת הנשים הזו מיועדת תשובה זו, ולכן הוא מגדיר אותן נשים היוצאות בכיסוי שערות שלהן כשהן נשואות, כדי שיובן אל מי ועם מי הוא מדבר, ובפרט שהמשנה מדברת על אשה היוצאת לחצר, ולכן מובן מאד מה כוונתו במילים "ומשמע להדיא" שזה הרי ממש להדיא שכתוב במה אשה יוצאה... ובפאה נכרית לחצר.

והשאלה שבה עסק היתה בב' נידונים. א. האם מותר לצאת בפאה נכרית מגולה לחצר. ב. האם פאה נכרית נחשבת שיער באשה ערוה לענין אמירת דברים שבקדושה כנגדה.

שהרי אין לדמות את היציאה לרה"ר ליציאה לחצר, מכיון שיציאה לרשות הרבים היא נידון דאורייתא אולם בענין דת יהודית שנהגו להחמיר לכסות הראש גם בחצר שם צריך יש לברר איך בדיוק נהגו במה נהגו ובמה לא (ולקמן גם נבאר איזה הבדל יש בין פאה לשיער לענין זה) ובשביל זה כתב השלה"ג תשובה זו (שכנראה לא נכתבה על סדר המסכת אלא בתשובה נפרדת וצורפה לכאן, שאל"כ תמוה מדוע כתב מההיא דשינוי פרק במה אשה דף סד) בה הוא מוכיח מהמשנה שהאשה יוצאה לחצר בפאה נכרית ולא נהגו בה חומרה מדת יהודית כמו שנהגו בשיער, ובחצר היא בודאי היתה מגולה כי במכוסה מאי אהני ההוא קישוט, וכעת לא קשה כלל מכבול שהיה מכוסה תחת לשבכה וכנ"ל, כיון ששם מדובר ברה"ר ושם זה ודאי היה מכוסה תחת השבכה, וכל מטרתה בלבישת הכבול והפאה נכרית זה ההתקשטות בביתה ובחצרה. [ג.ב. הרש"י הראשון במס' ב"ב כותב שרוב תשמישן היה בחצר].

ועתה מובן ביותר מדוע חששו חכמים שהאשה תשלוף את הפאה ברה"ר אע"פ שלעולם היא לא מגלה את שערותיה, כיון שהפאה ברה"ר היתה מכוסה בשבכה [כמו שמדגיש הגר"א בספרו שנות אליהו] ומתחתיה יכלה לשלוף את הפאה בלי שיתגלה שעה כלל, ואכן בחוץ היא נראתה כמו כולן מכוסה בשבכה, ורק בביתה ובחצרה התקשטה בה.

ועתה מובנת תשובתו בגמ' בערכין מאותן צדקניות שאמנם אין שום ראיה משם שהלכו מגולה ברה"ר, אלא רק היה קשה לו שאדרבא שם רואים שפאה זה ממש כמו גוף? ועל זה הוא אומר שמ"מ לא נאסר פי למרות שזה כמו גוף, מ"מ מוכרח שבה הן לא נהגו איסור כמו בשיער, מכיון שאנו רואים שהצדקניות השתמשו בזה ורוב תשמישן היה בחצר כנ"ל, מובן מזה שבפאה לא נהגו איסור כמו בשיער.

לאור כל זאת נופלות כל הקושיות מדברי הרמ"א והדרכי משה להפליא, מכיון שבאמת אין לרמ"א שום צורך להביא היתר פאה נכרית באבן העזר כיון שהוא לא בא להתיר לצאת לרה"ר בפאה מגולה, ולגבי חצר הרי ממילא דעת השו"ע איננה כהשלה"ג אלא דעתו שמותר בשיעור ממש, ולכן אין כלל מקום לדון בפאה נכרית, וכל מה שפסק מהשלה"ג להלכה הביא באו"ח ששם מדובר על נידון שיעור באשה ערוה לענין קריאת שמע מול פאה נכרית, ועל זה חידש השלה"ג שלא שייך דין ערוה אלא רק בשיעור המחובר לגוף שכיון שהוא חלק מגוף ויש נוכחות של הגוף עצמו, ממילא זה ערוה אבל שיעור תלוש כבר אינו גוף ואינו אלא כתכשיט בעלמא שאין בו נפש חיונית ולא שייך לקרוא לו ערוה ומותר לקרוא כנגדו, ולכן כתב שמותר לקרוא כנגד שיעור נכרית אפי' דרכה לכסות. ופי' המילה "דרכה" כוונתו בדיוק כמו ה"דרכה" של השו"ע שכתב באותו סעיף "שיעור של אשה שדרכה לכסותו" ששם הכונה שצריכה מן הדין לכסותו כדרכן של בנות ישראל שלא לצאת בפרוע ראש (כלשון רש"י בגמ') גם כאן בפאה אפי' שדרכה היינו שצריכה לכסותו, מ"מ מותר לקרוא כנגדו. ומובן מאד שלא הוקשה לרמ"א כלל מאי אהני הוא קישוט? כי הפאה אמנם מכוסה בחוץ אך גלויה בבית.

והמקום השני בסימן שג' שם הדרכי משה מציין שמותר לגלות את הפאה נכרית. מכיון שהיה מקום לשאול שהרי הדרכי משה ביאר בדעת הטור באבן העזר בסימן קט"ו שלצאת בשיעור גלוי זה דבר שאינו הגון מדין צניעות דקמחית שהקפידה אפי' בחדרי חדרים, וא"כ מדוע פה בהלכות שבת מתיר הטור לצאת בפאה לחצר? על זה מבאר הדרכי משה שצניעות דקמחית ששייך אפי' בחדרי חדרים ולא קשור כלל לפריצות דגברי, מקביל ממש לגדרי הדין של שיעור באשה ערוה, ולא שייך אלא רק בשיעור ממש ולא בפאה נכרית, ולכן מותר לגלותה.

ולכן לא מוזכר בדרכי משה אפי' לא במילה אחת את המושג "יציאיה" מכיון שהוא דיבר שם על גדרי ענין שיעור באשה ערוה וזה לא שייך כלל ליציאה לרה"ר שלא עלתה על דעתו כלל להתיר בזה.

ועתה מיושב מדוע נצרך השלה"ג להתייחס לשתי הסוגיות, גם לשיעור באשה ערוה וגם לפרוע ראש, ולא סמך שבין לבד שכל דבר שמותר לצאת בו לחוץ בודאי שהוא לא ערוה, מכיון שהוא כלל לא בא להתיר ברה"ר ורק לגבי חצר ששם הדבר תלוי במנהג במה נהגו לאסור ובמה לא, נצרך השלה"ג להביא ראיות. ולכן היה צריך לבאר את הנידון של

שיעור באשה ערוה האם הוא שייך בשיעור תלוש או לא, כי את זה לא היה ניתן להבין מזה שמותר לצאת לחצר, שהרי מעיקר הדין מותר שיעור בבית ובכל זאת אסור לקרוא קריאת שמע כנגדו.

ומובן גם מדוע הקדים את דין ערוה לפני פרועת ראש, משום שדין ערוה הוא מדרבנן, ואילו איסור פרועת ראש בחצר הינה רק מדת יהודית שזה מנהג בנות ישראל.

מובן מאליו שהקושיא מנדרים לא קשה כלל, מכיון שגם השלה"ג מודה שכל שעה הן היו עטופות בלבנים וכל דבריו עוסקים רק על חצר ולא על ה"ר.

והקושיא האחרונה שנתר לנו לענות עליה, מה ראיית השלה"ג ממסכת נזיר שממנה הוא למד היתר לשערות שהנשים נשואות נותנות בראשיהם??? ולפי דברינו באמת השלה"ג כלל לא בא להביא ראיה לפאה מגולה ברה"ר אלא רק שהפאה היתה דבר מצוי שהשתמשו בו כתחליף לשיעור, וזה מוכיח שבביתה ובחצרה הפאה היתה בשימוש.

ובנוסף לכך כאן גם טמון עומק ההסבר מדוע נהגו לכסות את השיעור בחצר ולעומת זאת בפאה נהגו היתר? מכיון שבגמ' זו רואים שהאיש טוען אי אפשי באשה מגלחת, ולולי הפיתרון של פאה נכרית היה לו את הזכות להתנגד ולהפר נזירות אשתו. וא"כ מובן מאליו מדוע כשנהגו את החומרא של כיסוי השיעור בחצר נהגו היתר בפאה נכרית כיון שלולי זאת היו האנשים אומרים "אי אפשי" ורצונו שתלך בשיעור, ובפרט שהדבר עלול לגרום שתתנגנה על בעלה ולכן מלכתחילה הושאר פתח זה ואפשרות כזאת וע"י כך הונהג הדבר ללא אפשרות טענת "אי אפשי" והרוויחו בזה רוח גדול ועצום, שלא ילכו בגילוי שיעור, וגם אלו שיוצאות בפאות לחצר מרוויחות בודאי את צניעות דקמחית בזמן הזה, וכן הרוויחו גם אצל נשים אלו שאין את החשש של שיעור באשה ערוה ולא יכשלו באמירת דברים שבקדושה מול שיעור, ואת כל הלימוד הנפלא הזה רואים במילות הגמ' בנזיר "אפשר בפאה נכרית" פי' פאה מהווה תחליף טוב לשיעור.

ועתה לאחר שזכינו לזריחת החמה כצאת השמש בגבורתו וזכינו לישוב כל הקושיות שהקשו על השלה"ג מאז ועד היום, לא נותר אלא להקשות את הקושיא הגדולה ביותר, למה ומדוע כ"כ הרבו האחרונים לתקוף ולהקשות עליו ולהלחם בו במילים החריפות ביותר, למה לא הבינו כדברינו הנ"ל מה עיכב בעדם לחבר את דברי השלה"ג עם שיטתו במסכת כתובות נגד הבנת רוב הראשונים???

תשובה לכך ניתן למצוא בדברי התוקפים עצמם, שגם הם חשבו על מהלך כזה בדבריו, שכולם מכוונים ומדברים על חצר בלבד, אלא שמפורש בדבריהם עצמם שהם לא ידעו ולא שמעו משיטתו בענין חובת כיסוי השיעור גם בחצר, שלא כדעת רש"י ותוס' והר"ן ופשטות משמעות שיטת הבבלי, ונצטט את לשון ראש התוקפים הבאר שבע מילה במילה: אפשר לפרש, דמה ששנו היתר להתקטש ולצאת בפאה נכרית, מיירי דוקא בחצר שאין הרבים בוקעים בו, וא"כ בחינם טרח כל הטורח הזה החכם הנזכר, דהא אפי' בשערות ראשה ממש מגולות מותר לה לילך בחצר שאין הרבים בוקעים בו ואינו אסור אפי' משום דת יהודית דהיינו מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל, כדמוכח בהדיא בפרק המדיר וכו' עכ"ל.

רואים שהוא כותב במפורש שאם נרצה להבין את דבריו של השלה"ג על חצר, א"כ בחינם טרח כל הטורח הזה מכיון שלחצר מותר לצאת גם בגילוי שיעור ממש, וזו הוכחה ברורה שהוא כלל לא ידע שדעת השלה"ג במסכת כתובות היא כהסמ"ג [ואולי יתכן שהוא אפי' לא ידע כלל שקיימת דעה כזו כי אם היה יודע אולי היה משדך ביניהם] ואילו רק היה יודע שזו דעת השלה"ג אם כן לא היה שום מקום לשאלה.

כך גם בשו"ת יעב"ץ חלק שני תשובה זו, שגם הוא הרבה להתקיף את בעל השלה"ג בחריפות גדולה אלא שקודם ההתקפות הוא מודיע במפורש שהוא לא ראה את ספר האלפסי ולא את השלה"ג וזה לשונו: אכן האמת אגיד כי בשעה שכתבתי דברי הללו שבספרי שיי"ע לא היה לי עדיין שום ספר רשום וכ"ש ספר האלפסי שלא השגתי בעת ההיא בימי חרפי ואפי' כך גמרא שעסקתי בו שאול היה בידי על שעה על כן בהכרח לא יכולתי לעיין בשלטי גיבורים בעת ההיא ואלמלי הייתי מעיין בשלטי גיבורים בעת כותבי הנ"ל אז ודאי הייתי מוצא יותר לכתוב נגדו וכו' עיי"ש וממילא זה לא פלא שהוא לא ידע מהשלה"ג בכתובות בענין איסור שיעור בחצר.

לאור כל זאת ניתן להבין שכל המחלוקת הגדולה הזו שעל פי האמת איננה קיימת כלל נולדה מחוסר ידיעת שיטתו של השלה"ג ולאורך דורות חשבו שזו מחלוקת של מתירים מול אוסרים ומכיון שהרמ"א הכריע כהמתירים ממילא יש על מי לסמוך, אך לאחר כל האמור נראה כמעט בודאות שבשוב ה' ציון היינו כחולמים כאשר נזכה לשמוע את קולו של הגאון יהושע בועז זצוק"ל זיע"א בעל השלטי גיבורים מכריז ואומר: מעולם לא התרתי!!! מעולם לא התרתי!!!

קיבלתי השמעות, חרפות, גידופים, עלבונות, והכל על חיים כיון שאדרבא אני סובר שהפאה אסורה מדאורייתא בדיוק כמו שיעור כיון שלא השיעור נאסר אלא הפריצות דגברי נאסר מה לי שיעור עצמה מה לי שיעור חברתה מעולם לא התרתי ולא עלתה על ליבי.

העולה מכל האמור: שני דרכים לפנינו או להמשיך ללמוד את דברי השלה"ג על רשות הרבים כהבנת הבאר שבע ואז ניתן להבין מדוע הבאר שבע מסיים את תשובתו במילים הנוראות: לא תאבה לו ולא תשמע אליו כי כל דבריו הבל הבלים.

או לחילופין להבין בדבריו שכל היתר פאה נכרית הינו רק על חצר ואילו ברשות הרבים הפאה שווה לשיעור, ואז כל קושיות הבאר שבע נופלות ואינם, וכל דברי השלה"ג ממש קילורין לעיניים וכל דבריו מיושבים כפתור ופרח.

ומעתה גם נבין את דברי המגן אברהם ששולל את דברי הבאר שבע מכל וכל וכותב על דבריו שהאריך בדברים דחויים. והאחרונים תמהו מדוע מכנה את דברי הבאר שבע כך הרי דבריו צודקים? ולפי הנ"ל מיושב להפליא, שאכן כל טענותיו של הבאר שבע היו צודקות אילו השלה"ג היה מדבר על רשות הרבים, אבל אם רק לומדים את כל ההיתר על חצר בלבד וכנ"ל, וברשות הרבים פאה ושיעור דין אחד להם, הרי שכל קושיות הבאר שבע הם אכן דברים דחויים.

ת.ו.ש.ל.ב.ע.

לשאלות נוספות בהבנת הסוגיא וכן ביאור דברי האחרונים המאוחרים יותר מהשלה"ג והרמ"א או לעזרת בהפצה ניתן להתקשר 0527652509 ת.ל.

לע"נ הרב חיים ירחמיאל בן מיכאל ז"ל